ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 27ης Νοεμβρίου 2003 *

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-34/01 έως C-38/01,

που έχουν ως αντικείμενο αιτήσεις του Corte Suprema di cassazione (Ιταλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με τις οποίες ζητείται, στο πλαίσιο των διαφορών που εκκρεμούν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Enirisorce SpA

και

Ministero delle Finanze,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία των άρθρων 12 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 25 ΕΚ), 13 της Συνθήκης ΕΚ (που καταργήθηκε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ), 30 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 28 ΕΚ), 86 και 90 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρων 82 ΕΚ και 86 ΕΚ), 92 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 87 ΕΚ), 93 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 88 ΕΚ) και 95 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 90 ΕΚ),

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους P. Jann, προεδρεύοντα του πέμπτου τμήματος, C. W. A. Timmermans, A. Rosas, D. A. O. Edward και S. von Bahr (εισηγητή), δικαστές,

γενική εισαγγελέας: C. Stix-Hackl
γραμματέας: H. von Holstein, βοηθός γραμματέας,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η Enirisorse SpA, εκπροσωπούμενη από τους G. Guarino και A. Guarino, avvocati,

— η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον I. M. Braguglia, επικουρούμενο από τον G. Aiello, avvocato dello Stato,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον V. Di Bucci και την L. Pignataro-Nolin,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της Enirisorse SpA, εκπροσωπούμενης από τον L. Malvezzi Campeggi, avvocato, της Ιταλικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον G. Aiello, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τον V. Di Bucci και την L. Pignataro-Nolin, κατά τη συνεδρίαση της 5ης Μαρτίου 2002,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 7ης Νοεμβρίου 2002,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με πέντε παρεμπίπτουσες διατάξεις της 12ης Ιουλίου 2000, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 25 Ιανουαρίου 2001, το Corte suprema di cassazione υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, πέντε προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία των άρθρων 12 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 25 ΕΚ), 13 της Συνθήκης ΕΚ (που καταργήθηκε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ), 30 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 28 ΕΚ), 86 και 90 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρων 82 ΕΚ και 86 ΕΚ), 92 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 87 ΕΚ), 93 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 88 ΕΚ) και 95 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 90 ΕΚ).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Enirisorse SpA (στο εξής: Enirisorse) και του Ministero delle Finanze (Υπουργείου Οικονομικών) με αντικείμενο την καταβολή λιμενικού τέλους φορτώσεως και εκφορτώσεως εμπορευμάτων στον λιμένα του Κάλιαρι της Σαρδηνίας (Ιταλία), το οποίο το δεύτερο απαιτεί από την πρώτη.

Οι εθνικές διατάξεις

3 Με τον νόμο αριθ. 961, της 9ης Οκτωβρίου 1967 (*GURI* αριθ. 272, της 30ής Οκτωβρίου 1967), ιδρύθηκαν οι Aziende dei mezzi meccanici e dei magazzini (επιχειρήσεις μέσων φορτοεκφορτώσεως και αποθηκών, στο εξής: συλλήβδην Aziende ή, στον ενικό, Azienda) στους λιμένες της Ανκόνα, του Κάλιαρι, του Λιβόρνο, της La Spezia, της Μεσσίνης και της Σαβόνα (Ιταλία). Ο νόμος αυτός, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο αριθ. 494, της 10ης Οκτωβρίου 1974 (*GURI* αριθ. 274, της 21ης Οκτωβρίου 1974, σ. 7190), ορίζει το νομικό καθεστώς των Aziende, το πεδίο δραστηριότητάς τους και τα μέσα που διαθέτουν.

4 Οι Aziende είναι δημόσιοι οικονομικοί οργανισμοί υπό τον έλεγχο του Ministero della marina mercantile (Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας). Δυνάμει του νόμου αριθ. 961, έχουν ως έργο τη διαχείριση των μέσων φορτοεκφορτώσεως, των χώρων αποθηκεύσεως, καθώς και των λοιπών κινητών και ακινήτων πραγμάτων τα οποία ανήκουν στο κράτος και εξυπηρετούν τη διακίνηση των εμπορευμάτων. Έχουν επίσης ως έργο να μεριμνούν για την αγορά, τη συντήρηση, τη μετασκευή και τη βελτίωση των πραγμάτων που διαχειρίζονται, καθώς και να ασκούν οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα συναφή προς τις προηγούμενες.

5 Ο νόμος προβλέπει τη δυνατότητα να επιτραπεί στις Aziende η παροχή άλλων εμπορικών υπηρεσιών σχετικών προς τους λιμένες, η διαχείριση μέσων και εγκαταστάσεων που δεν ανήκουν στο κράτος και η εκτέλεση των προβλεπομένων από τον νόμο έργων τους και σε άλλους λιμένες εντός της εδαφικής περιφέρειας του λιμένος όπου εδρεύουν.

6 Πόροι των Aziende για την εκτέλεση του έργου τους είναι τα έσοδα από τα αγαθά που διαχειρίζονται, περιλαμβανομένων, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της Ιταλικής Κυβερνήσεως, των αμοιβών που εισπράττουν για τις εμπορικές τους δραστηριότητες όπως η φόρτωση και η εκφόρτωση εμπορευμάτων, καθώς και το προϊόν δανείων ή άλλων οικονομικών πράξεων.

7 Οι δαπάνες λειτουργίας των μέσων φορτοεκφορτώσεως βαρύνουν, στο σύνολό τους, αποκλειστικώς, τις Aziende. Αντιθέτως, οι δαπάνες για την εγκατάσταση νέων μέσων βαρύνουν, κατά κανόνα, το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας, μολονότι ενδέχεται οι Aziende να αναλάβουν οι ίδιες τις δαπάνες αυτές, εάν ο προϋπολογισμός τους το επιτρέπει.

8 Το 1974, επιβλήθηκε τέλος επί της φορτώσεως και εκφορτώσεως των εμπορευμάτων σε όλους τους λιμένες της Ιταλίας, με το νομοθετικό διάταγμα αριθ. 47, της 28ης Φεβρουαρίου 1974 (*GURI* αριθ. 68, της 13ης Μαρτίου 1974, σ. 1749, στο εξής: νομοθετικό διάταγμα αριθ. 47/74), το οποίο μετετράπη σε νόμο, κατόπιν τροποποιήσεως, με τον νόμο αριθ. 117, της 16ης Απριλίου 1974 (*GURI* αριθ. 115, της 4ης Μαΐου 1974, σ. 3123). Το εν λόγω τέλος καταβάλλεται στο Δημόσιο Ταμείο. Πλήττει τα εμπορεύματα που μεταφέρονται διά θαλάσσης ή αεροπορικώς.

9 Το ύψος αυτού του τέλους, το οποίο δεν μπορεί να υπερβεί τις 90 ιταλικές λίρες (ITL) ανά μετρικό τόνο εμπορευμάτων, ορίζεται και τροποποιείται για κάθε λιμένα με διάταγμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, λαμβανομένων υπόψη της φύσεως των εμπορευμάτων και του μέσου κόστους διαχειρίσεως των υπηρεσιών.

10 Με το νομοθετικό διάταγμα αριθ. 47/74, ο νομοθέτης διατήρησε σε ισχύ τη διάταξη, η οποία εισήχθη με τον νόμο αριθ. 82, της 9ης Φεβρουαρίου 1963, περί αναθεωρήσεως των ακτοπλοϊκών τελών και δικαιωμάτων (*GURI* αριθ. 52, της 23ης Φεβρουαρίου 1963), και προέβλεπε ήδη την επιβολή τέλους επί των εμπορευμάτων που φορτώνονται, εκφορτώνονται ή βρίσκονται υπό διαμετακόμιση στους λιμένες της Γένοβας, Νεαπόλεως, Λιβόρνο, Civitavecchia, Τεργέστης, Σαβόνα και Μπρίντιζι (Ιταλία).

11 Ο νόμος αριθ. 355, της 5ης Μαΐου 1976, περί παραχωρήσεως στις Aziende των λιμένων Ανκόνα, Κάλιαρι, Λιβόρνο, la Spezia και Μεσσίνης, ορισμένων πλεονεκτημάτων που προβλέπονταν για τους οργανισμούς λιμένων (*GURI* αριθ. 147, της 5ης Ιουνίου 1976, σ. 4382, στο εξής: νόμος 355/76), ορίζει ότι τα εμπορεύματα που φορτώνονται και εκφορτώνονται στους λιμένες αυτούς υπόκεινται στο τέλος του

νόμου αριθ. 82, της 9ης Φεβρουαρίου 1963 (στο εξής: λιμενικό τέλος). Προβλέπει ότι τα έσοδα από την επιβολή του εν λόγω τέλους διατίθενται, κατά τα δύο τρίτα, στις Aziende για την εκτέλεση των έργων τους, κατά το ένα τρίτο δε περιέρχονται στο Δημόσιο.

12 Το άρθρο 1 του διατάγματος του Προέδρου της Δημοκρατίας, της 12ης Μαΐου 1977, περί καθορισμού του ύψους του τέλους του νόμου αριθ. 355, της 5ης Μαΐου 1976 (*GURI* αριθ. 270, της 4ης Οκτωβρίου 1977, σ. 7175), ορίζει τις εφαρμοστέες επί του λιμενικού τέλους κλίμακες. Το εν λόγω τέλος κυμαίνεται μεταξύ 15 ITL και 90 ITL ανά μετρικό τόνο, ανάλογα με τα εμπορεύματα τα οποία αφορά.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

13 Η Enirisorse διενήργησε, με δικά της μέσα και προσωπικό, φόρτωση και εκφόρτωση εγχώριων και αλλοδαπών εμπορευμάτων στον λιμένα του Κάλιαρι, χωρίς να κάνει χρήση των υπηρεσιών της Azienda που λειτουργεί σ' αυτόν τον λιμένα. Όταν το Υπουργείο Οικονομικών τής κοινοποίησε σειρά ενταλμάτων πληρωμής με αντικείμενο την καταβολή του κατά τον νόμο 355/76 λιμενικού τέλους, άσκησε ανακοπή κατά των εν λόγω ενταλμάτων, προβάλλοντας, ιδίως, ότι το διάταγμα της 12ης Μαΐου 1977 του Προέδρου της Δημοκρατίας είναι παράνομο ως αντίθετο προς το κοινοτικό δίκαιο.

14 Το Tribunale di Cagliari (Ιταλία) απέρριψε τις ανακοπές, οπότε η Enirisorse άσκησε έφεση ενώπιον του Corte d'appello di Cagliari (Ιταλία). Η έφεση απορρίφθηκε με απόφαση της 11ης Μαρτίου 1998 του τελευταίου αυτού δικαστηρίου, κατόπιν δε αυτού η Enirisorse άσκησε αναίρεση.

15 Ενώπιον του Corte suprema di cassazione, η Enirisorse ισχυρίστηκε ότι η εθνική νομοθεσία συνεπάγεται στρεβλώσεις του ανταγωνισμού καθόσον το λιμενικό τέλος οφείλεται ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία ο επιχειρηματίας δεν κάνει χρήση των υπηρεσιών μιας Azienda, εν προκειμένω αυτής του λιμένος του Κάλιαρι.

Η νομοθεσία αντιβαίνει προς τα άρθρα 86 και 90 της Συνθήκης. Η υπέρ των Aziende διάθεση σημαντικού μέρους εκ των εσόδων του λιμενικού τέλους συνιστά, εξάλλου, κρατική ενίσχυση κατά την έννοια των άρθρων 92 και 93 της αυτής Συνθήκης.

16 Με τις διατάξεις περί παραπομπής, το Corte suprema di cassazione εκθέτει ότι η επίδικη νομοθεσία έχει σκοπό, σύμφωνα με τον δικαστή της ουσίας, την παροχή ανταλλάγματος προς τη διοίκηση για το κόστος και τις δαπάνες που συνεπάγονται οι παρεχόμενες από αυτήν υπηρεσίες διακινήσεως των εμπορευμάτων. Κατά το αιτούν δικαστήριο, δεν είναι αναγκαίο, επομένως, να γίνει πράγματι χρήση των παρεχομένων από τη δημόσια επιχείρηση υπηρεσιών φορτοεκφορτώσεως, διότι ο χρήστης αντλεί γενικά πλεονεκτήματα από τις δραστηριότητες αυτής.

17 Το αιτούν δικαστήριο θέτει το ζήτημα της συμβατότητας της εθνικής νομοθεσίας όχι μόνον προς τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, στις οποίες αναφέρθηκε η Enirisorse, αλλά επίσης προς τα άρθρα 12, 13, 30 και 95 της Συνθήκης.

18 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Corte suprema di cassazione αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Αποτελεί η διάθεση υπέρ δημόσιας επιχειρήσεως —η οποία δραστηριοποιείται στην αγορά των λιμενικών εργασιών φορτώσεως και εκφορτώσεως εμπορευμάτων— σημαντικού ποσοστού μιας επιβαρύνσεως (λιμενικού τέλους φορτοεκφορτώσεως εμπορευμάτων), καταβαλλομένου στο κράτος από επιχειρήσεις που δεν έχουν κάνει χρήση των υπηρεσιών της εν λόγω επιχειρήσεως, ειδικό ή αποκλειστικό δικαίωμα ή μέτρο αντίθετο προς τις διατάξεις της Συνθήκης και, ειδικότερα, προς τις διατάξεις περί ανταγωνισμού, κατά την έννοια του άρθρου 90, παράγραφος 1, της Συνθήκης;

2) Ανεξαρτήτως του προηγουμένου ερωτήματος, οδηγεί η υπέρ της εν λόγω δημόσιας επιχειρήσεως διάθεση σημαντικού μέρους του προϊόντος αυτής της επιβαρύνσεως σε καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσεως απορρέουσα από εθνική νομοθετική ρύθμιση, αντιβαίνει δε, κατά συνέπεια, προς το άρθρο 86, σε συνδυασμό με το άρθρο 90 της Συνθήκης;

3) Μπορεί η υπέρ της επιχειρήσεως αυτής διάθεση σημαντικού μέρους του προϊόντος της εν λόγω επιβαρύνσεως να χαρακτηριστεί ως κρατική ενίσχυση, κατά την έννοια του άρθρου 92 της Συνθήκης, και μπορεί συνεπώς να δικαιολογηθεί, σε περίπτωση μη γνωστοποιήσεως προς την Επιτροπή ή μη εκδόσεως αποφάσεως της Επιτροπής περί ασυμβιβάστου της ενισχύσεως προς την κοινή αγορά, υπό την έννοια του άρθρου 93, η από τον εθνικό δικαστή άσκηση των εξουσιών που του έχουν απονεμηθεί —σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου— προς αποτροπή του ενδεχομένου χορηγήσεως παράνομης και/ή ασυμβίβαστης ενισχύσεως;

4) Αποτελεί η εξ αρχής διάθεση υπέρ της ανωτέρω δημόσιας επιχειρήσεως σημαντικού μέρους του προϊόντος μιας φορολογικής επιβαρύνσεως, επιβαλλομένης από το κράτος για την φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων στους λιμένες ή επ' ευκαιρία της φορτοεκφορτώσεως αυτής, μη αντιστοιχούσας δε σε οποιαδήποτε παροχή υπηρεσιών εκ μέρους της εν λόγω επιχειρήσεως, επιβάρυνση αποτελέσματος ισοδυνάμου με εισαγωγικό δασμό (που απαγορεύεται από τα άρθρα 12 και 13 της Συνθήκης) ή εσωτερικό φόρο επί των προϊόντων των άλλων κρατών μελών, υπερβαίνοντα τους φόρους που πλήττουν τα ομοειδή εγχώρια προϊόντα (άρθρο 95) ή εμπόδιο στις εισαγωγές, το οποίο απαγορεύεται από το άρθρο 30;

5) Σε περίπτωση που η εθνική νομοθεσία αντιβαίνει προς το κοινοτικό δίκαιο: Θίγουν οι ανωτέρω εκτεθέντες λόγοι, εξεταζόμενοι ο καθένας χωριστά, το κύρος της επιβαρύνσεως στο σύνολό της ή μόνον κατά το μέρος που διατίθεται στην Azienda Mezzi Meccanici;»

19 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 23ης Φεβρουαρίου 2001, διατάχθηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων C-34/01 έως C-38/01 προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

20 Με το πέμπτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο θέτει το ζήτημα αν ο ενδεχομένως παράνομος χαρακτήρας του μηχανισμού επιβολής της επιβαρύνσεως, εξεταζόμενος υπό το πρίσμα των κανόνων περί των οποίων έγινε λόγος στο πλαίσιο εκάστου από τα προηγούμενα ερωτήματα, αφορά μέρος μόνον του εν λόγω μηχανισμού, ήτοι την υπέρ της Azienda διάθεση των δύο τρίτων του προϊόντος της επίδικης επιβαρύνσεως, ή το σύνολο του μηχανισμού επιβολής της επιβαρύνσεως, περιλαμβανομένων της διαθέσεως και της εισπράξεως του συνολικού ποσού αυτής της επιβαρύνσεως. Επομένως, δεδομένου ότι το πέμπτο ερώτημα ανάγεται στα τέσσερα προηγούμενα, δεν θα απαντηθεί χωριστά αλλά, κατά περίπτωση, στο πλαίσιο της εξετάσεως των ερωτημάτων αυτών.

21 Δεδομένου ότι το επίδικο στις υποθέσεις των κυρίων δικών μέτρο συνίσταται στην εκ μέρους του κράτους διάθεση μέρους του προϊόντος της επιβαρύνσεως σε επιχείρηση, πρέπει να εξεταστεί, κατά πρώτον, η συμβατότητα ενός τέτοιου μέτρου προς τους κανόνες της Συνθήκης περί των κρατικών ενισχύσεων και, κατά συνέπεια, να δοθεί απάντηση πρώτα στο τρίτο ερώτημα.

Επί του τρίτου ερωτήματος

22 Με το τρίτο ερώτημά του, νοούμενο σε σχέση με το πέμπτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο θέτει κατ' ουσίαν το ζήτημα εάν μέτρο, συνιστάμενο στην εκ μέρους του κράτους μέλους διάθεση υπέρ δημόσιας επιχειρήσεως σημαντικού μέρους του προϊόντος μιας επιβαρύνσεως, όπως το λιμενικό τέλος που αποτελεί αντικείμενο των κύριων δικών, συνιστά κρατική ενίσχυση, υπό την έννοια του άρθρου 92 της Συνθήκης, και εάν, σε περίπτωση μη γνωστοποιήσεως του μέτρου αυτού στην Επιτροπή ή μη εκδόσεως αποφάσεως της Επιτροπής περί ασυμβιβάστου της ενισχύσεως με την κοινή αγορά, κατά το άρθρο 93 της Συνθήκης, το εν λόγω δικαστήριο μπορεί να ασκήσει τις απονεμηθείσες σε αυτό εξουσίες προς αποτροπή του ενδεχομένου χορηγήσεως παράνομης ή/και ασυμβίβαστης με την κοινή αγορά ενισχύσεως. Σε

περίπτωση που το επίδικο μέτρο συνιστά παράνομη ή ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά ενίσχυση, το αιτούν δικαστήριο ερωτά εάν το παράνομο ή ασύμβατο της ενισχύσεως αφορά μόνον το μέρος του προϊόντος της επιβαρύνσεως που διατίθεται στην οικεία δημόσια επιχείρηση ή αφορά επίσης την καταβολή από τους χρήστες του αντίστοιχου μέρους του κατ' αυτόν τον τρόπο διατιθέμενου ποσού, ή ακόμη εάν επηρεάζει συνολικώς την επιβάρυνση.

23 Η Enirisorse και η Επιτροπή υποστηρίζουν ότι η διάθεση σημαντικού μέρους του λιμενικού τέλους στην Azienda του Κάλιαρι συνιστά κρατική ενίσχυση. Πρόκειται για μέτρο υπέρ επιχειρήσεως το οποίο επηρεάζει τις ενδοκοινοτικές συναλλαγές· η ενίσχυση χρηματοδοτείται από κρατικούς πόρους· νοθεύει ή απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό, δεδομένου ότι η Azienda αυτή ανταγωνίζεται επιχειρήσεις άλλων κρατών μελών, όπως οι ναυτιλιακές εταιρίες, οι οποίες προτίθενται να ασκήσουν τις δραστηριότητες αυτές υπό καθεστώς «εξ ιδίων διακινήσεως των εμπορευμάτων». Πέραν αυτού, στους ανταγωνιστές περιλαμβάνονται επίσης οι ιδιωτικές επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες για λογαριασμό τρίτων. Η ενίσχυση, δεδομένου ότι δεν γνωστοποιήθηκε στην Επιτροπή, είναι παράνομη, δεν μπορεί δε να καλυφθεί εν προκειμένω, από παρέκκλιση κατά το άρθρο 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης. Επομένως, ο εθνικός δικαστής υποχρεούται να αποτρέψει τη χορήγηση της παράνομης ενισχύσεως.

24 Η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει, ότι το επίδικο μέτρο δεν επηρεάζει τις συναλλαγές μεταξύ κρατών μελών, λαμβανομένης υπόψη της μικρής κινήσεως στους λιμένες που αυτό αφορά, ιδίως στον λιμένα του Portovesme (Σαρδηνία, Ιταλία), και ως εκ τούτου, δεν συνιστά κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 92, παράγραφος 1, της Συνθήκης. Η εν λόγω κυβέρνηση επισημαίνει, επίσης, τον κοινωνικοοικονομικό σκοπό του λιμενικού τέλους, ο οποίος συνίσταται στη διασφάλιση της επιβιώσεως και της συνεχίσεως της λειτουργίας των πέντε λιμένων τους οποίους αφορά. Υποστηρίζει ότι, εάν το κόστος διακινήσεως εμπορευμάτων μετακυλιόταν εξ ολοκλήρου στους πράγματι επωφελουμένους από τις υπηρεσίες αυτές, το τίμημα που θα προέκυπτε, λαμβανομένων υπόψη του μεγάλου πάγιου κόστους και της μικρής κινήσεως στους εν λόγω λιμένες, θα ήταν υπερβολικά υψηλό για τις επιχειρήσεις. Τέλος, ακόμη και εάν το εν λόγω τέλος χαρακτηριζόταν ως κρατική ενίσχυση, η Ιταλική Κυβέρνηση διατείνεται ότι θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι συμβιβάζεται με την κοινή αγορά, βάσει του άρθρου 92, παράγραφος 3, στοιχείο γ', της Συνθήκης, διότι πρόκειται περί ενισχύσεως για την προώθηση της αναπτύξεως ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων ή οικονομικών περιοχών κατά την έννοια της διατάξεως αυτής.

25 Προκειμένου να απαντηθεί το τεθέν ερώτημα, πρέπει να εξεταστεί εάν πληρούνται οι προϋποθέσεις της έννοιας της κρατικής ενισχύσεως κατά το άρθρο 92, παράγραφος 1, της Συνθήκης.

26 Πρώτον, πρέπει να πρόκειται περί ενισχύσεως χορηγούμενης από το κράτος ή με κρατικούς πόρους. Όσον αφορά το λιμενικό τέλος, η προϋπόθεση αυτή πληρούται, καθόσον τα χορηγούμενα στις Aziende ποσά, τα οποία αντιπροσωπεύουν σημαντικό μέρος του τέλους αυτού, προέρχονται από τον κρατικό προϋπολογισμό και, επομένως, αποτελούν κρατικούς πόρους.

27 Δεύτερον, η παρέμβαση του κράτους πρέπει να είναι ικανή να επηρεάσει τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές.

28 Συναφώς, πρέπει να υπομνηστεί ότι δεν υφίσταται κάποιο όριο ή κάποιο ποσοστό, κάτω από το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν επηρεάζεται το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο. Πράγματι, το σχετικά χαμηλό ύψος μιας ενισχύσεως ή το σχετικά μέτριο μέγεθος της επιχειρήσεως που λαμβάνει την ενίσχυση δεν αποκλείουν a priori τη δυνατότητα επηρεασμού του μεταξύ των κρατών μελών εμπορίου (βλ. την απόφαση της 24ης Ιουλίου 2003, C-280/00, Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg, Συλλογή 2003, σ. I-7747, σκέψη 81). Το ενδεχόμενο επηρεασμού των συναλλαγών φαίνεται ακόμη πιθανότερο, στο πλαίσιο των υποθέσεων των κύριων δικών, καθόσον το προϊόν του λιμενικού τέλους διατίθεται σε επιχείρηση εγκατεστημένη στον λιμένα, καταβάλλεται δε από ναυτιλιακές εταιρίες επ' ευκαιρία της φορτώσεως και εκφορτώσεως εμπορευμάτων, ανεξαρτήτως της προελεύσεώς τους.

29 Τρίτον, η ενίσχυση πρέπει να μπορεί να θεωρηθεί ως πλεονέκτημα παρεχόμενο στη δικαιούχο επιχείρηση και, τέταρτον, το εν λόγω πλεονέκτημα πρέπει να νοθεύει ή να απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό.

30 Συναφώς, πρέπει να υπομνηστεί ότι θεωρούνται ενισχύσεις οι παρεμβάσεις εκείνες οι οποίες, υπό οποιαδήποτε μορφή, ενδέχεται να ευνοήσουν επιχειρήσεις, άμεσα ή έμμεσα, ή οι οποίες πρέπει να θεωρηθούν ως οικονομικό πλεονέκτημα το οποίο δεν θα είχε αποκομίσει η δικαιούχος επιχείρηση υπό τις συνήθεις συνθήκες της αγοράς (προαναφερθείσα απόφαση Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg, σκέψη 84).

31 Αντιθέτως, στο μέτρο που μια κρατική παρέμβαση πρέπει να θεωρηθεί ως αντιστάθμιση, αποτελούσα την αντιπαροχή έναντι παρεχομένων εκ μέρους των δικαιούχων επιχειρήσεων υπηρεσιών προς εκπλήρωση υποχρεώσεων δημόσιας υπηρεσίας, ούτως ώστε οι επιχειρήσεις αυτές να μην επωφελούνται, στην πραγματικότητα, οικονομικού πλεονεκτήματος και, επομένως, η εν λόγω παρέμβαση να μην έχει ως αποτέλεσμα να περιέρχονται οι επιχειρήσεις αυτές σε ευνοϊκότερη θέση, ως προς τον ανταγωνισμό, σε σχέση με τις ανταγωνίστριές τους, η παρέμβαση αυτή δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 92, παράγραφος 1, της Συνθήκης. Εντούτοις, για να είναι δυνατόν, σε συγκεκριμένη περίπτωση, μια τέτοια αντιστάθμιση να μη χαρακτηριστεί ως κρατική ενίσχυση, πρέπει να συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις (προαναφερθείσα απόφαση Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg, σκέψεις 87 και 88).

32 Πρώτον, η δικαιούχος της ενισχύσεως επιχείρηση πρέπει να είναι πράγματι επιφορτισμένη με την εκπλήρωση υποχρεώσεως παροχής δημόσιας υπηρεσίας, η υποχρέωση αυτή δε πρέπει να είναι σαφώς καθορισμένη (προαναφερθείσα απόφαση Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg, σκέψη 89).

33 Συναφώς, το Δικαστήριο ήδη αποφάνθηκε ότι δεν προκύπτει από τη νομολογία του ότι η εκμετάλλευση οποιουδήποτε εμπορικού λιμένα εμπίπτει στη διαχείριση υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος (βλ. απόφαση της 17ης Ιουλίου 1997, C-242/95, GT-Link, Συλλογή 1997, σ. I-4449, σκέψη 52). Συνεπώς, τέτοια δραστηριότητα δεν συνεπάγεται αυτομάτως την εκπλήρωση υποχρεώσεως δημόσιας υπηρεσίας

34 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι δεν προκύπτει από τη δικογραφία, η οποία διαβιβάστηκε στο Δικαστήριο από το αιτούν δικαστήριο, ότι οι Aziende ήταν επιφορτισμένες με την εκπλήρωση υποχρεώσεως παροχής δημόσιας υπηρεσίας, ούτε, κατά μείζονα λόγο, ότι η υποχρέωση αυτή ήταν σαφώς καθορισμένη.

35 Δεύτερον, οι βασικές παράμετροι βάσει των οποίων υπολογίζεται η αντιστάθμιση πρέπει να έχουν προσδιοριστεί προηγουμένως αντικειμενικά και με διαφάνεια, με σκοπό να αποτραπεί το ενδεχόμενο να περιλαμβάνει η αντιστάθμιση αυτή οικονομικό πλεονέκτημα ικανό να ευνοήσει τη δικαιούχο επιχείρηση έναντι των ανταγωνιστριών της (προαναφερθείσα απόφαση Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg, σκέψη 90).

36 Συναφώς, η Ιταλική Κυβέρνηση εκθέτει ότι η διάθεση υπέρ των Aziende σημαντικού μέρους του λιμενικού τέλους, η οποία συνδυάζεται με την τιμολογιακή πολιτική που αυτές ακολουθούν, είναι επιβεβλημένη προκειμένου να διατηρηθούν οι εν λόγω τιμές σε ανεκτό για τις επιχειρήσεις επίπεδο. Επιπλέον, η διάθεση των πόρων αυτών επιτρέπει να διατηρηθούν σε λειτουργία οι σχετικοί λιμένες.

37 Εντούτοις, οι ενδείξεις αυτές δεν επαρκούν για να πληρούται η προμνημονευθείσα προϋπόθεση. Συγκεκριμένα, δεν προκύπτει από αυτές σε τι ακριβώς συνίσταται η υποτιθέμενη υποχρέωση παροχής δημόσιας υπηρεσίας, ούτε εάν αυτή αφορά αποκλειστικώς τις εργασίες φορτώσεως και εκφορτώσεως στους οικείους λιμένες, ή καλύπτει επίσης παροχές όπως η ασφάλεια της προσορμίσεως. Πέραν αυτού, οι παρατηρήσεις της Ιταλικής Κυβερνήσεως δεν παρέχουν διασαφήσεις ούτε ως προς το κόστος των υπηρεσιών αυτών, ούτε ως προς την αποτίμηση της φερόμενης ως αναγκαίας, αντισταθμίσεως.

38 Αντιθέτως, προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής επί της υποθέσεως C-34/01, καθώς και από τις παρατηρήσεις της Enirisorse και της Επιτροπής ενώπιον του Δικαστηρίου, ότι τα διατιθέμενα στις Aziende έσοδα από το λιμενικό τέλος δεν αντιστοιχούν στις δαπάνες, στις οποίες αυτές πράγματι υποβάλλονται για την παροχή υπηρεσιών φορτώσεως και εκφορτώσεως, αλλά σχετίζονται προς την

ποσότητα εμπορευμάτων, τα οποία μεταφέρονται από το σύνολο των χρηστών και διακινούνται στους οικείους λιμένες. Επομένως, τα διατιθέμενα ποσά εξαρτώνται από την ένταση της δραστηριότητας στον οικείο λιμένα ή στους οικείους λιμένες.

39 Παρόμοιο σύστημα δεν ανταποκρίνεται στην απαίτηση σύμφωνα με την οποία η αντιστάθμιση δεν μπορεί να υπερβαίνει το μέτρο του αναγκαίου για την κάλυψη του συνόλου ή μέρους των δαπανών που πραγματοποιούνται για την εκπλήρωση υποχρεώσεως παροχής δημόσιας υπηρεσίας, λαμβανομένων υπόψη των σχετικών εσόδων και ενός ευλόγου κέρδους για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων αυτών (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg, σκέψη 92).

40 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι, εάν μέτρο συνιστάμενο στην εκ μέρους κράτους μέλους διάθεση προς δημόσια επιχείρηση σημαντικού μέρους των εσόδων ενός φόρου, όπως το λιμενικό τέλος, δεν συνδέεται με σαφώς καθορισμένη υποχρέωση παροχής δημόσιας υπηρεσίας και/ή εάν δεν πληρούνται οι λοιπές προϋποθέσεις που αφορούν την κρατική παρέμβαση, όπως προσδιορίστηκαν με την προπαρατεθείσα απόφαση Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg και υπομνήσθηκαν με τις σκέψεις 32 έως 35 της παρούσας αποφάσεως, ένα τέτοιο μέτρο πρέπει να χαρακτηριστεί κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 92, παράγραφος 1, της Συνθήκης, στο μέτρο που επηρεάζει τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές.

41 Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο ερωτά εάν, στην περίπτωση αυτή, πρέπει να αποκλειστεί μόνον η διάθεση μέρους των εσόδων του λιμενικού τέλους προς την οικεία επιχείρηση ή εάν πρέπει να θεωρηθεί ασύμβατος προς τις απαιτήσεις του άρθρου 92 της Συνθήκης ο μηχανισμός επιβολής της επιβαρύνσεως στο σύνολό του, περιλαμβανομένης της καταβολής από τους χρήστες του αντίστοιχου μέρους του κατ' αυτόν τον τρόπο διατιθέμενου ποσού.

42 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, από το άμεσο αποτέλεσμα που έχει αναγνωριστεί ότι αναπτύσσει η τελευταία φράση της παραγράφου 3 του άρθρου 93 της Συνθήκης, προκύπτει ότι η δυνατότητα άμεσης εφαρμογής της απαγορεύσεως που επιβάλλει το άρθρο αυτό ισχύει για κάθε ενίσχυση που χορηγείται χωρίς προηγούμενη γνωστοποίηση (βλ. την απόφαση της 21ης Νοεμβρίου 1991, C-354/90, Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires και Syndicat

national des négociants et transformateurs de saumon, Συλλογή 1991, σ. I-5505, σκέψη 11). Εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια να προστατεύουν τα δικαιώματα των πολιτών σε περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι εθνικές αρχές παραβλέπουν, ενδεχομένως, την απαγόρευση χορηγήσεως ενισχύσεων, να συνάγουν δε όλες τις συνέπειες, κατά το εθνικό τους δίκαιο, όσον αφορά τόσο το κύρος των πράξεων εφαρμογής των μέτρων ενισχύσεων όσο και την ανάκτηση των χρηματικών ενισχύσεων που χορηγήθηκαν (βλ., ιδίως, την απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1992, C-17/91, Lornoy κ.λπ., Συλλογή 1992, σ. I-6523, σκέψη 30).

43 Όσον αφορά την έννοια της κρατικής ενισχύσεως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι αυτή περιλαμβάνει όχι μόνον ορισμένες επιβαρύνσεις υπέρ τρίτων, αναλόγως του τρόπου διαθέσεως του προϊόντος των επιβαρύνσεων αυτών (βλ., ιδίως, την προαναφερθείσα απόφαση Lornoy κ.λπ., σκέψη 28), αλλά και αυτή καθεαυτή την επιβολή μιας συνιστώσας τέτοια επιβάρυνση εισφοράς (βλ. την απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1993, C-72/92, Scharbatke, Συλλογή 1993, σ. I-5509, σκέψη 20).

44 Από την πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει, επίσης ότι, στην περίπτωση που ο τρόπος χρηματοδοτήσεως της ενισχύσεως, ιδίως μέσω υποχρεωτικών εισφορών, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του μέτρου ενισχύσεως, η Επιτροπή, όταν εξετάζει το μέτρο ενισχύσεως, οφείλει να λαμβάνει υπόψη τον εν λόγω τρόπο χρηματοδοτήσεως (βλ. την απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 2003, C-261/01 και C-262/01, Van Calster κ.λπ., Συλλογή 2003, σ. I-12249, σκέψη 49).

45 Κατά συνέπεια, όχι μόνο η διάθεση μέρους των εσόδων του λιμενικού τέλους προς την οικεία επιχείρηση, αλλά επίσης η επιβάρυνση των χρηστών με το αντίστοιχο μέρος του κατ' αυτόν τον τρόπο διατιθέμενου ποσού, μπορούν να αποτελέσουν κρατική ενίσχυση ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά, εναπόκειται δε στο αιτούν δικαστήριο, σε περίπτωση μη γνωστοποιήσεως της ενισχύσεως αυτής, να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, προκειμένου να αποτραπούν, αφενός, η διάθεση μέρους των εσόδων του τέλους προς τις δικαιούχους επιχειρήσεις και, αφετέρου, η επιβολή αυτού.

46 Αντιθέτως, ο ενδεχομένως παράνομος χαρακτήρας της επιβολής και της διαθέσεως μέρους του τέλους —ήτοι, του μέρους που διατίθεται στην Azienda— δεν επηρεάζει το μέρος του τέλους που περιέρχεται στο Δημόσιο Ταμείο.

47 Συνεπώς, το τρίτο ερώτημα, σε συνδυασμό με το πέμπτο ερώτημα, πρέπει να απαντηθεί ως ακολούθως:

— μέτρο, συνιστάμενο στην εκ μέρους κράτους μέλους χορήγηση σε δημόσια επιχείρηση σημαντικού μέρους από το προϊόν επιβαρύνσεως, όπως το λιμενικό τέλος που αποτελεί αντικείμενο των κύριων δικών, πρέπει να χαρακτηριστεί ως κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 92, παράγραφος 1, της Συνθήκης, στο μέτρο που επηρεάζει το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο, εφόσον:

— η διάθεση του προϊόντος του τέλους δεν συναρτάται προς σαφώς καθορισμένη υποχρέωση παροχής δημόσιας υπηρεσίας, και/ή

— το αντάλλαγμα, το οποίο φέρεται ως αναγκαίο για την παροχή αυτής της υπηρεσίας, δεν υπολογίστηκε βάσει εκ των προτέρων προσδιορισμένων, με αντικειμενικότητα και διαφάνεια, παραμέτρων, με σκοπό να αποτραπεί το ενδεχόμενο να συνεπάγεται το εν λόγω αντάλλαγμα οικονομικό πλεονέκτημα ικανό να ευνοήσει τη δικαιούχο επιχείρηση έναντι των ανταγωνιστριών της·

— όχι μόνον η διάθεση μέρους του λιμενικού τέλους προς την οικεία επιχείρηση, αλλά επίσης η επιβάρυνση των χρηστών με το αντίστοιχο μέρος του κατ' αυτόν τον τρόπο διατιθέμενου ποσού, μπορούν να αποτελέσουν κρατική ενίσχυση ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά, εναπόκειται δε στο αιτούν δικαστήριο, σε

περίπτωση μη γνωστοποιήσεως της ενισχύσεως αυτής, να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, προκειμένου να αποτραπούν, αφενός, η διάθεση μέρους των εσόδων του τέλους προς τις δικαιούχους επιχειρήσεις και, αφετέρου, η επιβολή αυτού·

— ο ενδεχομένως παράνομος χαρακτήρας της επιβολής και της διαθέσεως του τέλους αφορά μόνον το μέρος από το προϊόν του τέλους το οποίο διατίθεται στην οικεία δημόσια επιχείρηση, δεν επηρεάζει δε το εν λόγω τέλος στο σύνολό του.

Επί του πρώτου και του δευτέρου ερωτήματος

48 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο θέτει, κατ' ουσίαν, το ζήτημα εάν η υπέρ δημόσιας επιχειρήσεως διάθεση, εκ μέρους του κράτους, σημαντικού μέρους του προϊόντος μιας επιβαρύνσεως, όπως το λιμενικό τέλος που αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης, αποτελεί μέτρο, κατά την έννοια του άρθρου 90, παράγραφος 1, της Συνθήκης, ικανό να αποτελέσει κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως αντιβαίνουσα προς το άρθρο 86 της Συνθήκης, μη δυνάμενο δε να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της παρεκκλίσεως κατά το άρθρο 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης.

49 Το αιτούν δικαστήριο ερωτά, επομένως, περί της συμβατότητας μηχανισμού επιβολής επιβαρύνσεως, όπως αυτός που αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης, όχι μόνον προς τους κανόνες ανταγωνισμού που εφαρμόζονται στις κρατικές ενισχύσεις, τους οποίους αφορούσε το τρίτο, ανωτέρω εξετασθέν, ερώτημα, αλλά επίσης προς τους εφαρμοστέους επί των επιχειρήσεων κανόνες, όπως καθορίζονται στα άρθρα 86 και 90 της Συνθήκης.

50 Μολονότι το γεγονός ότι η προς δημόσια επιχείρηση διάθεση, εκ μέρους του κράτους, σημαντικού μέρους του προϊόντος μιας επιβαρύνσεως συνιστά κρατική ενίσχυση, δεν αποκλείει η διάθεση των πόρων αυτών να συνιστά επίσης κατάχρηση δεσπό-

ζουσας θέσεως εκ μέρους της επιχειρήσεως αυτής, αντιβαίνουσα προς τα άρθρα 86 και 90 της Συνθήκης, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι μόνες αιτιάσεις, οι οποίες διατυπώθηκαν στο πλαίσιο των υποθέσεων των κύριων δικών, αφορούν τα αποτελέσματα επί του ανταγωνισμού από την εκ μέρους του κράτους επιβολή και διάθεση του προϊόντος του λιμενικού τέλους.

51 Δεν επισημάνθηκε καμία άλλη συνέπεια επί του ανταγωνισμού, ιδίως δε δεν υποστηρίχθηκε ότι εθίγη ο ανταγωνισμός από τη συμπεριφορά της ίδιας της δημόσιας επιχειρήσεως.

52 Υπό τις συνθήκες αυτές, παρέλκει η απάντηση στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα όσον αφορά την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού των άρθρων 86 και 90 της Συνθήκης.

Επί του τετάρτου ερωτήματος

53 Με το τέταρτο ερώτημά του, σε συνδυασμό με το πέμπτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο θέτει, κατ' ουσίαν το ζήτημα εάν μέτρο περί επιβολής, εκ μέρους κράτους μέλους, επιβαρύνσεως, όπως το λιμενικό τέλος που αποτελεί αντικείμενο των κύριων δικών, και η διάθεση σε δημόσια επιχείρηση σημαντικού μέρους του προϊόντος αυτής της επιβαρύνσεως, χωρίς οι διατιθέμενοι κατ' αυτόν τον τρόπο πόροι να αντιστοιχούν σε υπηρεσία πράγματι παρεχόμενη από την εν λόγω επιχείρηση, συνιστά επιβάρυνση ισοδυνάμου αποτελέσματος με εισαγωγικό ή εξαγωγικό δασμό, αντίθετο προς το άρθρο 12 της Συνθήκης ή εσωτερικό φόρο συνεπαγόμενο δυσμενή διάκριση, αντίθετο προς το άρθρο 95 της αυτής Συνθήκης, ή ακόμη εμπόδιο στις εισαγωγές, απαγορευμένο από το άρθρο 30 της εν λόγω Συνθήκης, και εάν η ενδεχόμενη παραβίαση του κοινοτικού δικαίου επηρεάζει την εν λόγω επιβάρυνση στο σύνολό της.

54 Συγκεκριμένα, το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι η διάθεση σημαντικού μέρους του προϊόντος του λιμενικού τέλους, χωρίς το κατ' αυτόν τον τρόπο χορηγούμενο ποσό να αντιστοιχεί σε υπηρεσία πράγματι παρεχόμενη εκ μέρους της επωφελούμενης δημόσιας επιχειρήσεως, μπορεί να συνιστά εμπόδιο που αντιβαίνει στο άρθρο 30 της Συνθήκης.

55 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι δεν αγνοεί ότι το άρθρο 30 της Συνθήκης δεν έχει εφαρμογή επί επιβαρύνσεων υπέρ τρίτων, καθόσον επ' αυτών έχουν εφαρμογή άλλες διατάξεις της Συνθήκης, ήτοι αυτές του άρθρου 12, περί των επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος με δασμούς, ή αυτές του άρθρου 95, περί των εσωτερικών φόρων. Εντούτοις, επισημαίνει ότι οι σχετικές αποφάσεις του Δικαστηρίου αφορούσαν υποθέσεις, κατά τις οποίες οι επίδικες επιβαρύνσεις υπέρ τρίτων συνεπάγονταν, τουλάχιστον στην πράξη, διάκριση μεταξύ ημεδαπών και εισαγομένων προϊόντων, πράγμα που δεν συμβαίνει στις υποθέσεις των κύριων δικών. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, υπό τις συνθήκες αυτές, εάν υπάρχει δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 30 της Συνθήκης.

56 Συναφώς, επιβάλλεται πράγματι να υπομνηστεί ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 30 της Συνθήκης δεν περιλαμβάνει το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων της Συνθήκης περί των επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς [άρθρα 12 της Συνθήκης και 16 της Συνθήκης ΕΚ (που καταργήθηκε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ)] ούτε αυτό των διατάξεων της Συνθήκης περί των συνεπαγομένων διακρίσεις εσωτερικών φόρων (άρθρο 95 της Συνθήκης) (βλ., συναφώς, ιδίως, τις αποφάσεις της 22ας Μαρτίου 1977, 74/76, Iannelli & Volpi, Συλλογή τόμος 1977, σ. 143, σκέψη 9· της 11ης Μαρτίου 1992, C-78/90 έως C-83/90, Compagnie commerciale de l'Ouest κ.λπ., Συλλογή 1992, σ. I-1847, σκέψη 20, και Lornoy κ.λπ., προαναφερθείσα, σκέψη 14).

57 Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι επιβάλλεται κατ' αρχάς να εξεταστεί εάν ένα μέτρο, όπως τα περιγραφόμενα στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθησαν οι προπαρατεθείσες αποφάσεις Compagnie commerciale de l'Ouest κ.λπ. και Lornoy κ.λπ., εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 12 ή του 95 της Συνθήκης, μόνον δε στην περίπτωση κατά την οποία η απάντηση είναι αρνητική θα πρέπει να εξεταστεί, δεύτερον, εάν το υπό κρίση μέτρο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 30 της Συνθήκης (βλ. τις προαναφερθείσες αποφάσεις Compagnie commerciale de l'Ouest κ.λπ., σκέψη 21, και Lornoy κ.λπ., σκέψη 15).

58 Δεν είναι αναγκαίο να γίνει διάκριση μεταξύ της προκειμένης υποθέσεως και εκείνων οι οποίες εκδικάστηκαν προηγουμένως από το Δικαστήριο. Μολονότι το λιμενικό τέλος εμπίπτει προφανώς στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 12 ή 95 της Συνθήκης, εφαρμοστέες είναι οι διατάξεις του ενός ή του άλλου από τα άρθρα αυτά, όχι όμως αυτές του άρθρου 30 της Συνθήκης. Το γεγονός ότι, ενδεχομένως, το εν λόγω τέλος δεν συνιστά εμπόδιο απαγορευμένο από τα ως άνω άρθρα 12 ή 95 δεν έχει ως συνέπεια, αντιθέτως προς το ενδεχόμενο που μνημονεύθηκε από το αιτούν δικαστήριο, ότι το προαναφερθέν τέλος εμπίπτει αυτομάτως στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 30.

59 Πρέπει, εξάλλου, να υπομνηστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, οι διατάξεις περί φορολογικών επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος καθώς και οι διατάξεις περί συνεπαγομένων δυσμενή διάκριση εσωτερικών φόρων δεν εφαρμόζονται σωρευτικώς, οπότε ο ίδιος φόρος δεν είναι δυνατόν, στο πλαίσιο του συστήματος της Συνθήκης, να εμπίπτει, ταυτοχρόνως, και στις δύο αυτές κατηγορίες (βλ., ιδίως, τις αποφάσεις της 23ης Απριλίου 2002, C-234/99, Nygård, Συλλογή 2002, σ. I-3657, σκέψη 17, και την παρατεθείσα νομολογία, καθώς και της 19ης Σεπτεμβρίου 2002, C-101/00, Tulliasiamies και Siilin, Συλλογή 2002, σ. I-7487, σκέψη 115).

60 Εν προκειμένω, το λιμενικό τέλος, δεδομένου ότι δεν εισπράττεται επ' ευκαιρία ή λόγω της εισαγωγής και δεν προορίζεται αποκλειστικώς για τη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων προς όφελος των εγχώριων προϊόντων, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 12 της Συνθήκης (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Lornoy κ.λπ., σκέψεις 17 και 18). Αντιθέτως, στο μέτρο που πλήττει όλα τα εμπορεύματα, τα οποία φορτώνονται και εκφορτώνονται στον οικείο λιμένα, το λιμενικό τέλος μπορεί να συνιστά εσωτερικό φόρο κατά την έννοια του άρθρου 95 της Συνθήκης. Εφόσον, όπως προκύπτει από τις διατάξεις περί παραπομπής, η επιβάρυνση αυτή δεν συνεπάγεται δυσμενή διάκριση έναντι των εισαγομένων προϊόντων, προκύπτει ότι το εν λόγω τέλος, περιλαμβανομένων της επιβολής του και της διαθέσεως του προϊόντος του, δεν αντιβαίνει προς τις διατάξεις του άρθρου 95.

61 Η απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1993, C-277/91, C-318/91 και C-319/91, Ligur Carni κ.λπ. (Συλλογή 1993, σ. I-6621), στην οποία αναφέρθηκε το αιτούν δικαστήριο, δεν αντικρούει την προεκτεθείσα συλλογιστική, διότι, στο πλαίσιο της υποθέσεως επί της οποίας εξεδόθη η απόφαση αυτή, το Δικαστήριο δεν ερωτήθηκε περί του ζητήματος εάν το ενδεχόμενο εμπόδιο ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 12 ή 95 της Συνθήκης, ή σε εκείνο του άρθρου 30 αυτής, οπότε παρείλκε να εξετάσει το ζήτημα αυτό. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της υποθέσεως αυτής, αντικείμενο της διαφοράς

ήταν η απαγόρευση σε εισαγωγέα νωπών κρεάτων να πραγματοποιεί ο ίδιος με δικά του μέσα, εντός των ορίων του δήμου, τη μεταφορά και παράδοση των εμπορευμάτων του, εκτός εάν καταβάλλει σε τοπική επιχείρηση, κάτοχο αποκλειστικής αδείας φορτοεκφορτώσεως, μεταφοράς και παραδόσεως των εν λόγω εμπορευμάτων εντός του δημοτικού σφαγείου, ποσό αντιστοιχούν προς τις παρεχόμενες υπηρεσίες (βλ. την προπαρατεθείσα απόφαση Ligur Carni κ.λπ., σκέψη 33). Επομένως, τα διαφιλονικούμενα ποσά ήταν απ' ευθείας καταβλητέα προς επιχείρηση και δεν αποτελούσαν, αντιθέτως προς αυτά που αποτελούν αντικείμενο των κύριων δικών, τέλος καταβαλλόμενο στο κράτος.

62 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο τέταρτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι επιβάρυνση, όπως το λιμενικό τέλος που αποτελεί αντικείμενο των κύριων δικών, αποτελεί εσωτερικό φόρο κατά την έννοια του άρθρου 95 της Συνθήκης, μη εμπίπτοντα στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 12 και 30 αυτής. Το μέτρο το οποίο συνίσταται στην επιβολή, εκ μέρους κράτους μέλους, παρόμοιου τέλους και στην υπέρ δημόσιας επιχειρήσεως διάθεση σημαντικού μέρους του προϊόντος του τέλους αυτού, χωρίς οι διατιθέμενοι κατ' αυτόν τον τρόπο πόροι να αντιστοιχούν σε υπηρεσία πράγματι παρεχόμενη εκ μέρους της επιχειρήσεως αυτής, δεν αντιβαίνει προς τις διατάξεις του προαναφερθέντος άρθρου 95, εφόσον δεν συνεπάγεται δυσμενή διάκριση έναντι των προϊόντων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη.

63 Συνεπώς, στο πλαίσιο της εξετάσεως του τετάρτου αυτού ερωτήματος, παρέλκει να δοθεί απάντηση στο πέμπτο ερώτημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

64 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Ιταλική Κυβέρνηση και η Επιτροπή που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κύριων δικών τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε, με διατάξεις της 12ης Ιουλίου 2000, το Corte Suprema di Cassazione, αποφαίνεται:

1) Μέτρο, συνιστάμενο στην εκ μέρους κράτους μέλους χορήγηση σε δημόσια επιχείρηση σημαντικού μέρους από το προϊόν επιβαρύνσεως, όπως το λιμενικό τέλος που αποτελεί αντικείμενο των κύριων δικών, πρέπει να χαρακτηριστεί ως κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 92, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ), στο μέτρο που επηρεάζει το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο, εφόσον:

— η διάθεση του προϊόντος του τέλους δεν συναρτάται προς σαφώς καθορισμένη υποχρέωση παροχής δημόσιας υπηρεσίας, και/ή

— το αντάλλαγμα, το οποίο φέρεται ως αναγκαίο για την παροχή αυτής της υπηρεσίας, δεν υπολογίστηκε βάσει εκ των προτέρων προσδιορισμένων, με αντικειμενικότητα και διαφάνεια, παραμέτρων, με σκοπό να αποτραπεί το ενδεχόμενο να συνεπάγεται το εν λόγω αντάλλαγμα οικονομικό πλεονέκτημα ικανό να ευνοήσει τη δικαιούχο επιχείρηση έναντι των ανταγωνιστριών της.

Όχι μόνον η διάθεση μέρους του λιμενικού τέλους προς την οικεία επιχείρηση, αλλά επίσης η επιβάρυνση των χρηστών με το αντίστοιχο μέρος του κατ' αυτόν τον τρόπο διατιθέμενου ποσού, μπορούν να αποτελέσουν κρατική ενίσχυση

ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά, εναπόκειται δε στο αιτούν δικαστήριο, σε περίπτωση μη γνωστοποιήσεως της ενισχύσεως αυτής, να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, προκειμένου να αποτραπούν, αφενός, η διάθεση μέρους των εσόδων του τέλους προς τις δικαιούχους επιχειρήσεις και, αφετέρου, η επιβολή αυτού.

Ο ενδεχομένως παράνομος χαρακτήρας της επιβολής και της διαθέσεως του τέλους αφορά μόνον το μέρος από το προϊόν του τέλους το οποίο διατίθεται στην οικεία δημόσια επιχείρηση, δεν επηρεάζει δε το εν λόγω τέλος στο σύνολό του.

2) **Επιβάρυνση, όπως το λιμενικό τέλος που αποτελεί αντικείμενο των κύριων δικών, αποτελεί εσωτερικό φόρο κατά την έννοια του άρθρου 95 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 90 ΕΚ), μη εμπίπτοντα στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 12 και 30 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρων 25 ΕΚ και 28 ΕΚ). Το μέτρο το οποίο συνίσταται στην επιβολή, εκ μέρους κράτους μέλους, παρόμοιου τέλους και στην υπέρ δημόσιας επιχειρήσεως διάθεση σημαντικού μέρους του προϊόντος του τέλους αυτού, χωρίς οι διατιθέμενοι κατ' αυτόν τον τρόπο πόροι να αντιστοιχούν σε υπηρεσία πράγματι παρεχόμενη εκ μέρους της επιχειρήσεως αυτής, δεν αντιβαίνει προς τις διατάξεις του προαναφερθέντος άρθρου 95, εφόσον δεν συνεπάγεται δυσμενή διάκριση έναντι των προϊόντων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη.**

Jann Timmermans Rosas

Edward von Bahr

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 27 Νοεμβρίου 2003.

Ο Γραμματέας

R. Grass

Ο Πρόεδρος

Β. Σκουρής